

Qazaqstan Respýblıkasy Zańnama jáne quqyqtyq aqparat institýtynyń

JARSHYSY

gylymi-quqyqtyq jýrnal №1 (72)-2023

Құрылтайшы және баспагер:

«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒССҚК 14.02.2022 ж.
№38 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрпеков Р.Қ. - з.ғ.к., Қазақстанның еңбек
сіңірген қайраткері (Астана, Қазақстан) –
(төраға)
Абайділинов Е.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Барнаул, Ресей)
Белых В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Моисеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Унзила Шапақ – з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. – з.ғ.к.

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов, Ресей)
Жанғарашев Р.М. – LL.M. (Астана,
Қазақстан)
Исмағұлов К.Е. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Ишеев К.А. – з.ғ.д., доцент (Мәскеу, Ресей)
Қазбаева Ә.Г. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Киязова А.Ж. – LL.M. (Астана, Қазақстан)
Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Мұрзашев Қ.Т. – (Астана, Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск, Ресей)
Примашев Н.М. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Салыкова Д.Ө. – (Астана, Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бишкек,
Қырғызстан)
Финик Д.А. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)

Редактор – Қолтубаева Г.Б.
Беттеуші – Тасирова А.С.
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат
және коммуникациялар министрлігі
Ақпарат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 17761-Ж 25.06.2019 ж.
(Алғашқы есепке қою кезі
№6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы: Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қ., Қабанбай-батыр даңғ.,
19, С-блогы, 306-каб., тел.: 8(7172) 26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы..... 7

Мемлекет және құқық теориясы

В.М. СЫРЫХ, Б.О. АЛТЫНБАСОВ Материалистік
теория бойынша құқықтың мүмкіндіктен ақиқатқа
өту механизмі 13

Конституциялық және әкімшілік құқық

А.Б. БЕКМАҒАМБЕТОВ, А.Р. ЕНСЕБАЕВА,
А.Т. ИСМАҒҰЛОВА Қазақстан Республикасының
еңбек қызметіне байланысты жазатайым оқиғалардан
міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы заңнамасын
жетілдірудің өзекті мәселелері 24
К.Р. БАЛАБИЕВ, А.К. ҚҰРМАНОВА Заңдылық
пен құқықтық тәртіп - ұлттық мемлекеттілікті
дамытудың заманауи маңызды құқықтық
факторлары 33

Г.А. ҚУАНАЛИЕВА, С. ӘДІЛҒАЗЫ,
М.Н. ӘБШЕВА Жаңа Қазақстанның құқықтық
жүйесіндегі Әлеуметтік кодекстің орны мен маңызы 43

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

А.М. НҰРМАҒАМБЕТОВ, А.О. МАКРУШИН
Жаңа Қазақстан және әділетті еңбек..... 52
С.К. ИДРЫШЕВА, Т.В. КЛИМОВА Коммерциялық
емес ұйымдар корпоративтік қатынастардың
субъектілері ретінде 60
А.А. АМАНГЕЛДІ Зияткерлік меншік саласындағы
құқықтарды беру 72
В.Т. КОНУСОВА Қазақстан Республикасының
азаматтық іс жүргізу заңнамасындағы әділеттілік
санаты..... 81

Л.Қ. ЕРКИНБАЕВА, Д.Н. БЕКЕЖАНОВ,
Б. ҚАЛЫМБЕК Экологиялық ақпарат және оның
Қазақстан Республикасының халықаралық
экологиялық-құқықтық ынтымақтастығын жүзеге
асырудағы маңызы 91

Қ. ҚОЙШЫБАЙҰЛЫ, Д.З. КОПБАЕВ,
А.Б. БИДАЙШИЕВА Блокчейн мен крипто-
валюталарды құқықтық реттеу: Қазақстан Респуб-
ликасының аумағында токендер шығарудың мәселелері
мен болашағы және олардың айналымы 98

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

Р.К. СӘРПЕКОВ Судьяның, алқабилердің тәуелсіз-
дігін қамтамасыз етудің және сот қызметінің тиімділігін
арттырудың жекелеген кепілдіктері 108
А.Н. АҚПАНОВ, Л.К. КУСАИНОВА Мүліктік
кепілгерлік дербес қылмыстық іс жүргізу бұлтартпау
шарасы ретінде 122

Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА Қылмыстық сот ісін жүргізуде жәбірленушілерді қорғау (Қазақстан Республикасы және Ұлыбритания)	132
С.С. ҚАРЖАУБАЕВ, А.Қ. ОРАЗБЕКОВА Көлеңкелі экономикаға қарсы іс-қимылдың қылмыстық-құқықтық шараларын күшейту туралы мәселеге.....	140
Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану	
В.Х. СЕЙТИМОВА Халықаралық процессуалды стандарттарының үйлесімділігі құқықтық жетістік немесе қол жетпес идеал (ЕАЭО сотының үлгісі негізінде).....	148
Л.Б. БОГАТЫРЕВА, Б.А. ТАЙТОРИНА, А.М. СӘТБАЕВА Ұлттық денсаулық сақтау жүйелерін халықаралық құқықтық реттеу: инфекциялық аурулар пандемиясындағы трансформация туралы дискурс	158
К.Ж. ҚУАНДЫҚОВ, М.Қ. ЖҮСІПБЕКОВА Сыртқы экономикалық мәмілелер ұғымы және оның ерекшеліктері.....	168
Р. МАРХАБА, Ж.Т. САЙРАМБАЕВА Қытай мен Қазақстан арасындағы арбитраждық механизмдерді салыстырмалы зерттеу	177
А.А. НУКУШЕВА, Г.Т. БАЙСАЛОВА, М.Т. БЕЙСЕНБАЕВА Медициналық қалдықтарды өңдеу мен кәдеге жаратуды құқықтық реттеу: Қытай тәжірибесі және оны Қазақстанда қолдану мүмкіндігі	186
ФУ ТИН, К.Ж. АЛТАЕВА Тарифтер мен сауда-саттық туралы Бас келісімнің ХХ-бабы тұрғысынан көміртегі тарифтерін құқықтық талдау	196
Құқықтық мониторинг	
К.Е. ИСМАГУЛОВ, К.А. ИСАЕВА, Ж.З. ЗИЯТОВА Қылмыстық-процестік кодексінің тиімділігінің мәселелері	205
А.Ж. КИЯЗОВА Қазақстан Республикасындағы бағалау қызметін өзін-өзі реттеудің құқықтық негіздері.....	214
Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан	
Г.К. АҚЫЛБЕКОВА, З.К. ЖАНГАБУЛОВА Салалық терминология және терминжасам қағидаттары	224
Жас ғалым мінбері	
Н.М. БЕРДЫБАЕВ Халықаралық университет: түсінігі, ғылыми доктринадағы даму тенденциялары және құқықтық реттеу механизмі	233
З.Н. АМАНЖОЛОВА «Төтенше жағдай» түсінігінің мәселелері.....	243
А.Р. КУМАРБЕКОВА Жаңа Қазақстан: конституциялық реформаның негізгі бағыттары	250
Э.С. ҚУАНДЫҚОВА Қазіргі тандағы ауыл шаруашылығы саласындағы мемлекеттік қолдау: құқықтық мәселелер мен перспективалар.....	258
«Жаршының» архивтегі беттері	
А.М. АЙТУАРОВА PhD М.Ж. Куликпаеваның «Цифрлық технологияларды дамыту тұрғысында жеке өмірге құқығын қамтамасыз етудің халықаралық-құқықтық негіздері» атты ғылыми жарияланымына қайта оралғанда	267
Библиография	
К.Х. РАХИМБЕРДИН Қылмыстық құқық: проблемалар және даму парадигмасы (М.Р. Гетаның «Уголовное право: пределы, объекты и средства воздействия в борьбе с преступностью в современной России» атты монографиясына рецензия. – Мәскеу: НОРМА, 2016. – 316 б.).....	276

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан

научно-правовой журнал №1 (72)-2023

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства
и правовой информации
Республики Казахстан»
Издаётся с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на
сайте www.zqai.kz
Включен в перечень изданий для публикации
основных научных результатов диссертаций
по юридическим наукам
(Приказ КОКСОН МОН РК №38
от 14.02.2022 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. – к.ю.н., Заслуженный
деятель Казахстана (Астана, Казахстан) –
(председатель)
Абайдылиев Е.М. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Абызов Р.М. – д.ю.н. (Барнаул, Россия)
Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)
Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Мельник Р.С. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Рахметов С.М. – д.ю.н. (Астана, Казахстан)
Малиновский В.А. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Унзила Шапак – д.ю.н. (Астана, Казахстан)

Главный редактор
Дюсенов Е.А. – к.ю.н.

Состав Редакционной коллегии
Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов, Россия)
Джангарашев Р.М. – LL.M (Астана,
Казахстан)
Исмагулов К.Е. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Ишсков А.Ж. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Кулжабаева А.Г. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Князова А.Ж. – LL.M (Астана, Казахстан)
Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Мурзаев К.Т. – (Астана, Казахстан)
Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск,
Россия)
Примашев Н.М. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Каменогорск,
Казахстан)
Салыкова Д.О. – (Астана, Казахстан)
Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек,
Кыргызстан)
Финк Д.А. – к.ю.н. (Астана, Казахстан)

Редактор – **Колтубаева Г.Б.**
Верстка – **Тасирова А.С.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке
на учет СМИ № 17761-Ж
от 25.06.2019 г. Комитета информации
Министерства информации и коммуникаций
Республики Казахстан (Первичная постановка
на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес: Республика Казахстан, 010000,
г. Астана, пр. Кабанбай батыра, 19,
блок С, каб. 306, тел.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Колонка редакции	9
Теория государства и права В.М. СЫРЫХ, Б.О. АЛТЫНБАСОВ Материалистическая теория права о механизме перевода права из возможности в действительность	13
Конституционное и административное право А.Б. БЕКМАГАМБЕТОВ, А.Р. ЕНСЕБАЕВА, А.Т. ИСМАГУЛОВА Актуальные вопросы совершенствования законодательства Республики Казахстан об обязательном социальном страховании от несчастных случаев, связанных с трудовой деятельностью	24
К.Р. БАЛАБИЕВ, А.К. КУРМАНОВА Законность и правопорядок - важнейшие правовые факторы развития национальной государственности в условиях современности	33
Г.А. КУАНАЛИЕВА, С. АДИЛГАЗЫ, М.Н. АБИШЕВА Место и значение Социального кодекса в правовой системе нового Казахстана.....	43
Гражданское и гражданско-процессуальное право А.М. НУРМАГАМБЕТОВ, А.О. МАКРУШИН Новый Казахстан и справедливый труд	52
С.К. ИДРЫШЕВА, Т.В. КЛИМОВА Некоммерческие организации как субъекты корпоративных отношений	60
А.А. АМАНГЕЛЬДЫ Оборотоспособность прав в сфере интеллектуальной собственности.....	72
В.Т. КОНУСОВА Категория справедливости в гражданском процессуальном законодательстве Республики Казахстан	81
Л.К. ЕРКИНБАЕВА, Д.Н. БЕКЕЖАНОВ, Б. КАЛЫМБЕК Экологическая информация и ее значение в осуществлении международного эколого-правового сотрудничества Республики Казахстан.....	91
Қ. ҚОЙШЫБАЙҰЛЫ, Д.З. КОПБАЕВ, А.Б. БИДАЙШИЕВА Правовое регулирование блокчейн и криптовалют: проблемы и перспективы выпуска токенов и их оборот на территории Республики Казахстан	98
Уголовное право и уголовный процесс Р.К. САРПЕКОВ Отдельные гарантии обеспечения независимости судьи, присяжных заседателей и повышения эффективности судебной деятельности	108
А.Н. АХПАНОВ, Л.К. КУСАИНОВА Имущественное поручительство как самостоятельная мера уголовно-процессуального пресечения	122

Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА Защита потерпевших в уголовном судопроизводстве (Республика Казахстан и Великобритания).....	132
С.С. КАРЖАУБАЕВ, А.К. ОРАЗБЕКОВА К вопросу об усилении уголовно-правовых мер противодействия теневой экономике.....	140
Международное право и сравнительное правоведение	
В.Х. СЕЙТИМОВА Гармонизация международных процессуальных стандартов: идея правовых достижений или недостижимый идеал (на примере суда ЕАЭС).....	148
Л.Б. БОГАТЫРЕВА, Б.А. ТАЙТОРИНА, А.М. САТПАЕВА Международно-правовое регулирование национальных систем здравоохранения: дискурс трансформации в условиях пандемии инфекционных болезней	158
К.Ж. КУАНДЫКОВ, М.К. ЖУСУПБЕКОВА Понятие и особенности внешнеэкономических сделок	168
Р. МАРХАБА, Ж.Т. САЙРАМБАЕВА Сравнительное исследование арбитражных механизмов между Китаем и Казахстаном.....	177
А.А. НУКУШЕВА, Г.Т. БАЙСАЛОВА, М.Т. БЕЙСЕНБАЕВА Правовое регулирование обращения и утилизации медицинских отходов: опыт Китая и возможности его применения в Казахстане	186
ФУ ТИН, К.Ж. АЛТАЕВА Правовой анализ углеродных тарифов с точки зрения статьи XX Генерального соглашения по тарифам и торговле.....	196
Правовой мониторинг	
К.Е. ИСМАГУЛОВ, К.А. ИСАЕВА, Ж.З. ЗИЯТОВА Проблемы эффективности Уголовно-процессуального кодекса	205
А.Ж. КИЯЗОВА Правовые основы саморегулирования оценочной деятельности в Республике Казахстан	214
Из практики законотворчества на государственном языке	
Г.К. АКЫЛБЕКОВА, З.К. ЖАНГАБУЛОВА Отраслевая терминология и принципы терминообразования.....	224
Трибуна молодого ученого	
Н.М. БЕРДЫБАЕВ Международный университет: понятие, тенденции развития в научной доктрине и механизме правового регулирования	233
З.Н. АМАНЖОЛОВА Проблемы понятия «чрезвычайное положение».....	243
А.Р. КУМАРБЕКОВА Новый Казахстан: основные направления конституционной реформы	250
Э.С. КУАНДЫКОВА Государственная поддержка в сфере сельского хозяйства в современных условиях: правовые проблемы и перспективы	258
Архивные страницы «Вестника»	
А.М. АЙТУАРОВА Возвращаясь к научной публикации PhD М.Ж. Куликпаевой «Международно-правовые основы обеспечения права на частную жизнь в контексте развития цифровых технологий»	267
Библиография	
РАХИМБЕРДИН К.Х. Уголовное право: проблемы и парадигма развития (Рецензия на монографию М.Р. Гета «Уголовное право: пределы, объекты и средства воздействия в борьбе с преступностью в современной России». – Москва: НОРМА, 2016. – 316 с.).....	276

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal №1 (72)-2023

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №38 from 14.02.2022)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. – c.j.s., Honored Worker of Kazakhstan (Astana, Kazakhstan) – (Chairman)
Abayeldinov E.M. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Abyzov R.M. – d.j.s. (Barnaul, Russian)
Belih V.S. – d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)
Gubin E.P. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Melnik R.S. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Moiseev A.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Muromcev G.I. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Rahmetov S.M. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Malinovskiy V.A. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Unzila Shapak – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)

Chief Editor

Dyussenov Ye.A. – c.j.s.

Editorial Board members

Azer Aliyev – PhD (Kiel, Germany)
Bainiyazova Z.S. – c.j.s. (Saratov, Russian)
Dzhangarashev R.M. – LLM (Astana, Kazakhstan)
Ismagulov K.Y. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Ishekov K.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Kazbayeva A.G. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Kiyazova A.Zh. – LLM (Astana, Kazakhstan)
Kulzhabayeva Zh.O. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Murzashev K.T. – (Astana, Kazakhstan)
Nurmagambetov R.G. – PhD (Chelyabinsk, Russian)
Primashev N.M. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Rakhimberdin K.H. – d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)
Salykova D.O. – (Astana, Kazakhstan)
Tegizbekova Zh.Ch. – c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)
Fink D.A. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)

Editor – **Koltubaeva G.B.**
Layout – **Tasirova A.S.**
Tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)

Address: The Republic of Kazakhstan, 010000, Astana, Kabanbay-batyr ave., 19, block C, office 306, tel.: 8(7172) 26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial11

Theory of State and law

V.M. SYRYKH, B.O. ALTYNBASSOV Materialistic theory of law about the mechanism of translation of law from possibility into reality..... 13

Constitutional and Administrative Law

A.B. BEKMAGAMBETOV, A.R. YENSEBAYEVA, A.T. ISMAGULOVA Current issues of improvement of the legislation of the Republic of Kazakhstan on compulsory social insurance against work-related accidents.....24

K.R. BALABIYEV, A.K. KURMANOVA The rule of law and order being the most important legal factor of the development of a national statehood in current reality33

G.A. KUINALIYEVA, S. ADILGAZY, M.N. ABISHEVA The place and significance of the Social code in the legal system of new Kazakhstan43

Civil and Civil Procedure Law

A.M. NURMAGAMBETOV, A.O. MAKRUISHIN New Kazakhstan and fair work.....52

S.K. IDRY SHEVA, T.V. KLIMOVA Non-profit organizations as subjects of corporate relations.....60

A. AMANGELDY Transferability of rights in the sphere of intellectual property72

V.T. KONUSOVA The category of fairness in the civil procedural legislation of the Republic of Kazakhstan81

L.K. YERKINBAYEVA, D.N. BEKEZHANOV, B. KALYMBEK Environmental information and its importance in the implementation of international environmental and legal cooperation of the Republic of Kazakhstan.....91

K. KOISHYBAIULY, D.Z. KOPBAYEV, A.B. BIDAYSHIYEVA Legal regulation of blockchain and cryptocurrency: challenges and prospects of token buying and their turnover in the Republic of Kazakhstan98

Criminal law and Criminal procedure

R.K. SARPEKOV Separate guarantees of ensuring the independence of judges, jurors and improving the efficiency of judicial activity108

A.N. AKHPANOV, L.K. KUSAINOVA Property surety as an independent criminal procedural measure of restraint.....122

E.N. KALIAKPEROVA Victim protection in criminal proceedings (Republic of Kazakhstan and UK).....132

S.S. KARZHAUBAYEV, A.K. ORAZBEKOVA On the issue of strengthening criminal law countermeasures shadow economy.....140

International law and Comparative law

V.KH. SEITIMOVA Harmonization of international procedure standards: the idea of legal achievements or an unreachable ideal (by the example of the EAEU court)	148
L.B. BOGATYREVA, B.A. TAITORINA, A.M. SATPAYEVA International legal regulation of national health systems: the discourse of transformation in the conditions of the pandemic of infectious diseases	158
K.Zh. KUANDYKOV, M.K. ZHUSUPBEKOVA Concept and features of foreign economic transactions	168
R. MARHABA, ZH.T. SAIRAMBAEVA Comparative research on the arbitration mechanisms between China and Kazakhstan	177
A.A. NUKUSHEVA, G.T. BAYSALOVA, M.T. BEISENBAYEVA Legal regulation of the circulation and disposal of medical waste: China's experience and the possibility of its application in Kazakhstan	168
FU TING, K.ZH. ALTAYEVA Legal analysis of carbon tariffs – in terms of the article XX of the General tariffs and trade agreement in international trade	196

Legal monitoring

K.E. ISMAGULOV, K.A. ISAEVA, ZH.Z. ZIYATOVA Problems of the efficiency of the Criminal procedure code	205
A.Zh. KIYAZOVA Legal bases of self-regulation of valuation activity in the Republic of Kazakhstan	214

From the lawmaking practice in the official language

G.K. AKYLBKOVA, Z.K. ZHANGABYLOVA Industry terminology and terminology principles	224
---	-----

Young researchers' tribune

N.M. BERDYBAEV International university: concept, classification, development trends in scientific doctrine and mechanism of legal regulation	233
Z.N. AMANZHOLOVA Problems of the concept of «state of emergency»	243
A.R. KUMARBKOVA New Kazakhstan: main directions of constitutional reform	250
E.S. KUANDYKOVA State support in the field of agriculture in modern conditions: legal problems and prospects	258

The archive pages of the «Bulletin»

A. M. AITUAROVA Returning to the scientific publication of PhD M.Zh. Kulikpaeva «International legal foundations of ensuring the right to privacy in the context of the development of digital technologies»	267
--	-----

Bibliography

RAKHIMBERDIN K.H. Criminal law: problems and paradigm of development (Review of M.R. Geta's monograph «Criminal Law: limits, objects and means of influence in the fight against crime in modern Russia». – Moscow: NORMA, 2016. – 316 p.)	276
--	-----

КӨЛЕҢКЕЛІ ЭКОНОМИКАҒА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛДЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ШАРАЛАРЫН КҮШЕЙТУ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕГЕ

Серік Сейітұлы Қаржаубаев

Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институтының қылмыстық, қылмыстық-процестік және қылмыстық-атқарушылық заңнама бөлімінің жетекші ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының кандидаты, Қазақстан Республикасы, Астана қ., e-mail: serikseit@mail.ru

Асем Қайратқызы Оразбекова¹

Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институтының қылмыстық, қылмыстық-процестік, қылмыстық-атқарушылық заңнама бөлімінің кіші ғылыми қызметкері, Қазақстан Республикасы, Астана қ.; e-mail: orazbekova.a@zqai.kz

Аннотация. «Көлеңкелі» экономиканың елдің экономикалық қауіпсіздігіне теріс әсері даусыз факт болып табылады. Қазіргі уақытта бұл құбылысты жою үшін көп нәрсе жасалды және жасалуда. Қазақстанда көлеңкелі экономика деңгейін төмендету бойынша ұйымдастыру іс-шаралары үнемі жүргізіліп отырады. Алайда ұйымдастыру іс-шараларын жетілдірумен қатар құқықтық реттеуді жаңғырту қажет. Осы мақсатта елдегі экономикалық ахуалды жақсартуға бағытталған бірнеше түйінді міндеттерді шешу маңызды.

Құқықтық реттеудің бірінші бағыты экономикалық құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік преюдицияны енгізу қажеттілігі болып табылады. Қылмыстық және әкімшілік-деликтілік заңнаманы талдау жекелеген құқық бұзушылықтар бойынша қисынды дәйектіліктің бар екенін көрсетті. Қылмыстық жауаптылықпен салыстырғанда әкімшілік жауапкершілік құқық бұзушы үшін ауыр зардаптарға әкелмейді, сондықтан бұл экономика саласындағы ұсақ құқық бұзушылықтардың өсуіне әкеледі. Әкімшілік преюдицияны қолдану мұндай өсуді болдырмайды, заңды мінез-құлық үшін маңызды тетік болады.

Екінші бағыт жалған кәсіпкерлік үшін норма енгізу. Мұндай норма Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 2014 жылғы бірінші редакциясында орын алды, бірақ алып тасталды. Алайда, құқықтық тәжірибе оның айрықша тиімділігін көрсетті. Экономиканың қазіргі жай-күйі экономикалық қылмысқа қарсы іс-қимыл бойынша ең батыл шаралар қабылдауды талап етеді. Сондықтан жалған кәсіпкерлік үшін қылмыстық жауапкершілік енгізу қажеттігі пісіп-жетілді.

Үшінші бағыт экономикалық құқық бұзушылықтардың өсуінің алдын алуға негізделген және «бір күндік» фирмаларды тіркеуге жол бермеу болып табылады. «Бір күндік» фирмаларды заңсыз тіркеуге жол бермеу қажеттілігі экономикалық қылмыстық құқық бұзушылықтардың өсуіне жол бермейді және экономиканы тұрақтандыру ісінде маңызды құрал болады.

Түйінді сөздер: көлеңкелі экономика, әкімшілік преюдиция, жалған кәсіпкерлік, «бір күндік» фирмалар, криминалдық қолма-қол ақша алу, заңды тұлғаларды заңсыз тіркеу.

¹ Хат-хабарларға арналған автор

К ВОПРОСУ ОБ УСИЛЕНИИ УГОЛОВНО-ПРАВОВЫХ МЕР ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКЕ

Каржаубаев Серик Сеитович

Ведущий научный сотрудник отдела уголовного, уголовно-процессуального и уголовно-исполнительного законодательства Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, кандидат юридических наук, г. Астана, Республика Казахстан, e-mail: serikseit@mail.ru

Оразбекова Асем Кайратовна

Младший научный сотрудник отдела уголовного, уголовно-процессуального, уголовно-исполнительного законодательства Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, Республика Казахстан, г. Астана; e-mail: orazbekova.a@zqai.kz

Аннотация. Негативное влияние «теневой» экономики на экономическую безопасность страны является бесспорным фактом. В настоящее время сделано и делается много для искоренения этого явления. В Казахстане постоянно проводятся организационные мероприятия по снижению уровня теневой экономики. Однако наряду с совершенствованием организационных мероприятий необходима модернизация правового регулирования. В этих целях важно решить несколько ключевых задач нацеленных на улучшение экономического климата в стране.

Первое направление правового регулирования заключается в необходимости внедрения административной преюдиции за экономические правонарушения. Анализ уголовного и административно-деликтного законодательства показал наличие, по отдельным правонарушениям логическую последовательность. Административная ответственность по сравнению с уголовной не влечет серьезных последствий для правонарушителя и поэтому это порождает рост мелких правонарушений в сфере экономики. Применение же административной преюдиции позволит избежать такого роста, послужит важным рычагом воздействия для правомерного поведения.

Второе направление введение нормы за лжепредпринимательство. Такая норма имело место в первой редакции Уголовного кодекса Республики Казахстан 2014 года, но была исключена. Однако, правовая практика показала ее исключительную эффективность. Текущее состояние экономики требует принятия самых решительных мер по противодействию экономической преступности. Поэтому уже назрела необходимость введения уголовной ответственности за лжепредпринимательство.

Третье направление строится на профилактике роста экономических правонарушений и заключается в недопущении регистрации фирм-«однодневок». Необходимость недопущения незаконной регистрации фирм-«однодневок» позволит избежать роста экономических уголовных правонарушений, послужит важным инструментом в деле стабилизации экономики.

Ключевые слова: теневая экономика, административная преюдиция, лжепредпринимательство, фирмы-«однодневки», криминальное обналичивание, незаконная регистрация юридических лиц.

ON THE ISSUE OF STRENGTHENING CRIMINAL LAW COUNTERMEASURES SHADOW ECONOMY

Karzhaubayev Serik Seitovich

Leading Researcher of the Department of Criminal, Criminal Procedure and Penal Enforcement Legislation of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, Candidate of Law, Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan, e-mail: serikseit@mail.ru

Orazbekova Asem Kairatovna

Junior Researcher of the Department of Criminal, Criminal Procedural, Criminal Executive Legislation of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan; e-mail: orazbekova.a@zqai.kz

Abstract. *The negative impact of the «shadow» economy on the economic security of the country is an indisputable fact. Much has been and is being done to eradicate this phenomenon. In Kazakhstan, organizational measures are constantly being taken to reduce the level of the shadow economy. However, along with the improvement of organizational measures, it is necessary to modernize the legal regulation. To this end, it is important to solve several key tasks aimed at improving the economic climate in the country.*

The first direction of legal regulation is the need to introduce administrative prejudice for economic offenses. The analysis of criminal and administrative-tort legislation showed the presence of a logical sequence for individual offenses. Administrative liability, compared to criminal liability, does not entail serious consequences for the offender, and therefore this gives rise to an increase in petty offenses in the economic sphere. The application of administrative prejudice will help to avoid such growth and will serve as an important leverage for lawful behavior.

The second direction is the introduction of a norm for pseudo-entrepreneurship. Such a provision took place in the first edition of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan in 2014, but was excluded. However, legal practice has shown its exceptional effectiveness. The current state of the economy requires the adoption of the most decisive measures to combat economic crime. Therefore, there is already a need to introduce criminal liability for false entrepreneurship.

The third direction is based on the prevention of the growth of economic offenses and consists in preventing the registration of «one-day» firms. The need to prevent the illegal registration of «one-day» firms will help to avoid the growth of economic criminal offenses and will serve as an important tool in stabilizing the economy.

Keywords: *shadow economy, administrative prejudice, pseudo-entrepreneurship, «one-day» firms, criminal cashing, illegal registration of legal entities.*

DOI: 10.52026/2788-5291_2023_72_1_140

Кіріспе

Мемлекеттің экономикалық қауіпсіздігі оның тұрақтылығына толық әсер етеді және мемлекеттіліктің негізі болып табылады. Экономикалық қолайлы жағдайлар бюджетке салықтардың тұрақты түсуіне алып келеді және әлеуметтік бағдарламалардың кеңеюіне ықпал етеді. Бюджет кірістері неғұрлым көп болса, әлеуметтік бағдарламалар соғұрлым жақсы болады және мұның бәрі мемлекеттің экономикалық тұрақтылығына оң әсер етеді.

Мемлекеттің экономикаға әсері өте маңызды және экономикалық қызмет субъектілерін бақылауды білдіреді. Сондықтан, мұндай бақылаудың сапасына байланысты экономика нысандары қалыптасуда. Егер билік елдің бүкіл экономикасын толығымен бақылайтын болса, онда мұндай экономика экономикалық жоспарларға байланысты болады. Бұған мысал – Кеңес Одағының жоспарлы экономикасы. Нарықтық қатынастар мемлекет кәсіпкерлерге белгілі бір экономикалық еркіндік беретін елдерде қалыптасады. Кез келген экономиканың

мақсаты оны өсіру болып табылады, бірақ ол үшін рұқсат беру рәсімдерінен бастап салық аударымдарына дейінгі кәсіпкерліктің барлық кезеңдерінде қисынды құрылған тетіктер қажет. Мемлекеттердің өздері ел экономикасына қандай әдістермен әсер ететінін таңдайды және ұйымдастырушылық процедуралардың саны мен күрделілігіне байланысты кәсіпкерліктің әл-ауқатының деңгейі байланысты болады. Әдетте, экономикада жасанды кедергілер жасау экономикалық өсуге және азаматтардың әл-ауқатына теріс әсер етеді. Мұндай кедергілер кәсіпкерлік үшін қауіп төндіретін жағдайларда, экономикалық қатынастар субъектілері оның тыйым салынған нысандарына жүгінеді. Сондықтан мемлекет экономикасы үшін үлкен проблема «көлеңкелі экономика» деп аталады.

Көптеген экономистердің пікірінше, көлеңкелі экономика субъектілердің қызметіне мемлекеттік бақылаудың жоқтығын білдіреді. Сонымен қатар, олар экономиканың төрт түрін ажыратады, олар әдетте аралас түрінде болады. Заңсыз экономика

тыйым салынған қызмет түрлерімен айналысуды көздейді. Мысал ретінде жеңгетайлық және есірткі саудасы, декларацияламайтын экономика салық төлеуден жалтарумен сипатталады. Тіркелмейтін экономика бухгалтерлік есепті бұрмалаудан тұрады. Бейресми экономика тыйым салынған еңбек нысандарын пайдалануға, лицензиялауды айналып өтуге және басқа тыйым салынған әдістерді қолдануға негізделген [1]. Олардың барлығы салықтардың түсуіне теріс әсер етеді және мемлекеттің экономикалық негіздеріне нұқсан келтіреді.

Әдістер мен материалдар

Мақалада ғылыми танымның жалпы және жеке-ғылыми әдістері қолданылады. Жалпы әдістер ретінде талдау және синтез, индукция және шегеру әдістері қолданылды. Ғылыми танымның жеке ғылыми әдістерінен құқықтық модельдеу әдістері, салыстырмалы-құқықтық талдау және басқа да әдістер қолданылды. Шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектері, құқық қолдану практикасы мен құқықтық статистика зерттелді.

Негізгі ережелер

Қазақстанда көлеңкелі экономика деңгейін төмендету бойынша түрлі ұйымдастыру іс-шаралары жүргізілуде. Көлеңкелі экономикаға қарсы іс-қимыл жөніндегі іс-шаралардың 2021-2023 жылдарға арналған кешенді жоспарына сәйкес экономикадағы көлеңкелі айналым деңгейі жалпы ішкі өнімге пайызбен 2019 жылы көлеңкелі экономика деңгейі 23,69%-ды құрады. Көлеңкелі экономика деңгейін төмендету жөніндегі ұйымдастыру іс-шараларының нәтижелері 2021 жылы – 21,5%-дан аспайтын, 2022 жылы – 19,9%-дан аспайтын, 2023 жылы – 18,2%-дан аспайтын деңгейге қол жеткізуге мүмкіндік береді². Көрсетілген деректер Қазақстандағы экономиканың жай-күйін және оны одан әрі жақсарту перспективаларын айғақтайды.

Көлеңкелі экономиканың деңгейін төмендету жөніндегі ұйымдастыру іс-шараларымен қатар оған қатысушылардың жауапкершілігін қамтитын құқықтық реттеуді де жетілдіру қажет. Мемлекеттің экономикалық қауіпсіздігінің негіздері құлдырай бастаған кезде жазасыздық проблемалардың бүкіл

тізбегін тудыратыны белгілі. Сондықтан жауапкершіліктің тігін құру маңызды. Қазіргі уақытта Қазақстанда әкімшілік және қылмыстық жауапкершілік бар.

Нәтижелер. Талқылау

Қылмыстық және әкімшілік-деликтілік заңнаманы салыстырмалы-құқықтық талдау жекелеген құқық бұзушылықтар бойынша қисынды дәйектіліктің бар екенін көрсетті. Ең алдымен, мұндай дәйектілік ұқсас құқықтық қатынастарды реттейтін ұқсас құрамдардың, ҚР ӘҚБтК және ҚР ҚК баптарының болуынан байқалады. Мысалы, ҚР ҚК-нің 214-бабы (Заңсыз кәсіпкерлік, заңсыз банктік, микроқаржылық немесе коллекторлық қызмет) және ҚР ӘҚБтК-нің 153-бабы (Заңсыз кәсіпкерлік), 154-бабы (Қазақстан Республикасының заңнамасында кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға тыйым салу белгіленген адамның осындай қызметпен айналысуы), 155-бабы (Заңсыз банктік қызмет). Тағы бір мысал, ҚР ҚК 216-бабы (Іс жүзінде жұмыстар орындалмай, қызметтер көрсетілмей, тауарлар тиіп-жөнелтілмей шот-фактура жазу бойынша әрекеттер жасау) және ҚР ӘҚБтК 280-бабы (жалған шот-фактура жазып беру).

Осы баптар бойынша тарту залалының негізі мен мөлшері байқалады. Мысалы, ҚР ӘҚБтК-нің 153-бабына ескертпеде азаматқа бір мың айлық есептік көрсеткіштен аспайтын сомаға келтірілген залал не ұйымға немесе мемлекетке он мың айлық есептік көрсеткіштен аспайтын сомаға келтірілген залал ірі залал деп танылатыны көрсетіледі. ҚР ҚК 3-бабының 38) тармағына сәйкес сомасы он мың айлық есептік көрсеткіштен асатын табыс ҚР ҚК 214-бабы үшін ірі залал немесе ірі мөлшер болып есептеледі. ҚР ҚК 214-бабының бірінші бөлігі үшін азаматқа айлық есептік көрсеткіштен екі мың есе асатын сомаға келтірілген залал не ұйымға немесе мемлекетке айлық есептік көрсеткіштен он мың есе асатын сомаға келтірілген залал ірі залал немесе ірі мөлшер деп есептеледі. Шығын мөлшерінің жүйелілігі бар.

Алайда, осыны ескере отырып, іс жүзінде, бұзушыларға ең қатал шаралар қабылдауды қажет ететін жағдайлар туындайды. Мысалы, кәсіпкер көптеген ұсақ құқық бұзушылықтар жасаған кезде, оның мөлшері оны қылмыстық жауапкершілікке тартуға

² Постановление Правительства Республики Казахстан «Об утверждении Комплексного плана мероприятий по противодействию теневой экономике на 2021 – 2023 годы» от 21 сентября 2021 года № 644 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P21000000644> Дата обращения 21.06.2022

мүмкіндік бермейді. Мұндай жағдайларда мұндай құқық бұзушыға айыппұл түрінде әкімшілік ықпал ету шаралары қолданылады. Шындығында, мұндай айыппұлдар осы кәсіпкерлік субъектісінің кірістілігіне әсер етпейді, бірақ өндіріп алу мақсаттарын толық көлемде жүзеге асыруға мүмкіндік бермейді. Оған қылмыстық ықпал ету шараларын қолдануға мүмкіндік беретін сәл өзгеше тәсіл қажет, әйтпесе әкімшілік преюдицияны қолдану талап етіледі. Сонымен қатар, әдетте, мұндай құқық бұзушылықтар жасырын болып табылады, бұл құқық бұзушыға табыс әкелетін схеманы көрсетеді. Тәжірибе көрсеткендей, әкімшілік жазалар әрқашан экономикалық құқық бұзушылықтардың жолын кесу мәселелерін шеше бермейді. В.А. Якушиннің пікірінше, қылмыстық заңнамада белгіленген шекке жетпейтін мөлшерде тұрақты қолданыстағы көлеңкелі схемалар түрінде мемлекетке келтірілген залал бір уақытта анықталған қылмыстық құқық бұзушылықтан едәуір көп [2]. Шынында да, бұл жағдай орын алады және жүйелік құбылыс болып отыр.

Көптеген ғалымдар экономикалық қатынастар мәселелерін зерттей отырып, экономикалық қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік преюдицияны енгізуді жақтайды. Ю.П. Кравец қылмыстық заңнамада әкімшілік преюдицияны қарастыру қажет деп санайды және бұл адамды экономикалық қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жауапкершілікке тарту кезінде басты шарттардың бірі болуы керек деп санайды [3]. Р.А. Санинский экономикалық құқық бұзушылықтар саласында әкімшілік преюдицияны енгізу қылмыстарды әкімшілік құқық бұзушылықтардан ажыратуға ықпал етеді деп мәлімдейді [4]. Әкімшілік преюдицияның болуы құқық бұзушылықтардың нақты градациясына және әкімшілік жауапкершіліктің тиімсіздігі жағдайында қылмыстық жаза ретінде неғұрлым қатаң шараларды дәйекті қолдануға ықпал етеді. Әкімшілік преюдицияны қолдану қажеттілігін анықтау оны құқықтық реттеу қажеттілігіне алып келеді. Ю.П. Кравец, оларды іске асыру үшін қылмыстық заңнамаға осындай әкімшілік құқық бұзушылық болған кезде қылмыстық жауапкершілікке тарту шарттарын белгілеу арқылы өзгерістер мен толықтырулар енгізу ең тиімді деп санайды [3]. Экономикалық құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік және қылмыстық жауапкершілік көзделгендіктен, қарауға және іс-әрекетке қабылдауға тұрарлық жеткілікті негізделген пікір. Мұндай

тәсілді қолдана отырып, ҚР ҚК жекелеген баптары үшін әкімшілік преюдицияны қарастыруға болады. ҚР ҚК 216-бабы үшін (Іс жүзінде жұмыстар орындалмай, қызметтер көрсетілмей, тауарлар тиеп-жөнелтілмей шот-фактура жазу бойынша әрекеттер жасау) ҚР ӘҚБтК преюдициялық 280-бабы (Жалған шот-фактура жазып беру) көзделсін. Бұл ретте ҚР ҚК-нің 216-бабында ҚР ӘҚБтК-нің 280-бабында көзделген әрекеттерді қайталап жасағаны үшін қылмыстық жауаптылыққа тарту мүмкіндігін көрсететін ескертпе көзделсін. Мұндай тәсіл экономикалық қызметтің жосықсыз субъектілеріне оң әсер етеді, бизнесті жүргізудің тыйым салынған нысандарынан кетуге негіз болады.

Көлеңкелі экономикаға қарсы іс-қимылдың екінші проблемасы жалған кәсіпкерлік үшін қылмыстық жауапкершілікті көздейтін қылмыстық заңнамада норманың болмауы проблемасы болып табылады. Бұл қылмыстық құқық бұзушылық «бір күндік» фирмалардың қылмыстық әрекеттерінің барлық объективті мүмкіндіктеріне және қылмыстық қолма-қол ақшаны алуға неғұрлым толық қарсы тұрады. Көптеген ғалымдар мұндай норманы Қылмыстық кодекске енгізу қажет деп санайды. Осылайша, Ю.П. Кравец қылмыстық заңнаманы экономикалық қызмет субъектілерін құру ретінде, олардың экономикалық қызметті жүзеге асыру мақсатынсыз және мүліктік пайда алу мақсатында ұсынылған жалған кәсіпкерлік үшін жауапкершілікті көздейтін нормамен толықтыруды ұсынады. Бұл кәсіпорынды құрушылар үшін мұндай пайда, әдетте, мемлекетке зиян келтіреді [5]. Мұндай пікір бірқатар қазақстандық ғалымдарға, оның ішінде С.М. Рахметовке де тән, ол мұндай фирмалар мәмілелер жасасқанына немесе жасасағанына қарамастан, әрқашан мемлекетке залал келтіреді деп есептейді [6]. Жалған кәсіпкерлік үшін жауапкершілікті көздейтін қылмыстық-құқықтық норманың болуы экономикалық құқық бұзушылықтар саласындағы қылмыстық заңнаманың тиімділігін арттырады. Алайда, бүгінде жағдай тез арада шешуді қажет ететін шиеленісті күйінде қалып отыр.

Жалған кәсіпкерлік туралы норма Қазақстанның қылмыстық заңнамасында қамтылғаны белгілі, бірақ кейіннен ол алынып тасталды. Қазақстан тәуелсіздік алғаннан бері экономикалық қылмыстың алдын алу саясатын жүргізіп келеді. 1997 жылғы 16 шілдедегі Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде 192-бап (Жалған

кәсіпкерлік) қамтылған. Бұдан әрі, ҚР ҚК 2014 жылғы бірінші редакциясында сондай-ақ жеке кәсіпкерлік субъектісін құруға қарсы іс-қимыл жасауға не басқа заңды тұлғалардың акцияларын (қатысу үлестерін, пайларын) сатып алуға бағытталған, кредиттерді заңсыз алу немесе салықтардан босату немесе тыйым салынған қызметті жасыру немесе өзге де мүліктік пайда табу мақсатында немесе осындай әрекеттер жасауға жәрдемдесу, сол сияқты оларға басшылық ету, егер бұл әрекеттер азаматқа, ұйымға немесе мемлекетке үлкен зиян келтіру мақсатында кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру ниетінсіз, олардың шешімдерін айқындау құқығын беретін 215-бап (Жалған кәсіпкерлік) қамтылған. Бұл норманы қолдану тәжірибесі айтарлықтай оң нәтиже көрсетті. 2013 жылы ҚР ҚК 1997 жылғы 192-бабы бойынша Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімінде 311 іс тіркеліп, 74 іс сотқа жолданды. 2014 жылы 742 іс тіркеліп, 205-і сотқа берілді. ҚР ҚК 2014 жылы қабылданған сәттен бастап жалған кәсіпкерлікпен байланысты істердің өскені байқалады. 2015 жылы ҚР ҚК 215-бабы бойынша 2626 іс тіркеліп, 280 іс сотқа жолданды. 2016 жылы 913 іс тіркеліп, 565 іс сотқа жолданды. 2017 жылдың алты айында осы бап алынып тасталғанға дейін 15 іс тіркеліп, 198 іс сотқа жіберілді³.

«Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне құқық қорғау жүйесін жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2017 жылғы 3 шілдедегі № 84-VI Қазақстан Республикасының Заңымен 215-бап Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінен алып тасталды. Осылайша, жалған кәсіпкерлікпен байланысты қылмыстық әрекеттердің өсуі нақты қаупі төнді.

Заң шығарушы осы бапты алып тастап, экономика саласындағы жағдайды оңай бақылауға болатындығын негізге алды, бірақ тәжірибе керісінше көрсетті. Бүгінгі таңда ҚР ҚК-де бір күндік фирмаларға және қылмыстық қолма-қол ақшаға айналдыру қызметіне қарсы іс-қимыл жасауға бағытталған норма бар, бірақ ол жалған кәсіпкерлікпен байланысты барлық объективті жағдайларды қамтымайды. Мәселен, ҚР ҚК 216-бабы 1-бөлігінің диспозициясы азаматқа, ұйымға немесе мемлекетке ірі залал келтірген, мүліктік пайда алу мақсатында жеке кәсіпкерлік

субъектісінің іс жүзінде жұмыстарды орындамай, қызметтер көрсетпей, тауарларды тиеп-жөнелтпей шот-фактура жазу бойынша іс-әрекеттер жасағаны үшін қылмыстық жауапкершілікті көздейді. 2, 3-бөлімдердің жалпы құрамымен қатар білікті құрамдар ұсынылған. Мәселен, ҚР ҚК 216-бабының 2-бөлігі мұндай іс-әрекеттерді бірнеше рет, адамдар тобының алдын ала сөз байласуы бойынша және мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адам не оған теңестірілген адам не лауазымды адам не жауапты мемлекеттік лауазымды атқаратын адам жасаған әрекет, егер ол өзінің қызмет бабын пайдаланумен ұштасса, жасағаны үшін қылмыстық жауаптылықты көздейді. Бұл әрекет үшін неғұрлым ауыр жаза қарастырылған. ҚР ҚК 216-бабының 3-бөлігі қылмыстық топ жасаған немесе аса ірі залал келтірген осындай әрекеттерді жасағаны үшін қылмыстық жауапкершілікті көздейді.

Аталған баптың диспозициясы жалған кәсіпкерлікпен байланысты ықтимал объективті факторлардың біріне қарсы әрекет етуге бағытталған және «біркүндік» фирмалардың қызметін шектеуден және криминалдық қолма-қол ақшаға айналдырудан тұрады. Сонымен қатар, мұндай фирмалардың қызметінен туындауы мүмкін барлық басқа объективті жағдайлар және қолма-қол ақша алу осы баптың шеңберіне кірмейді. Сонымен қатар, ықпалды адамдармен байланысты белгілі оқиғалар бұл мәселені ашты.

Қазіргі уақытта жалған кәсіпкерліктің барлық объективті жағдайларын қамтитын қылмыстық заңнамада пәрменді норма жасау арқылы жалған кәсіпкерлікке қарсы іс-қимыл жөніндегі нақты тетіктерді енгізудің өткір қажеттілігі пісіп-жетілді. Қалыптасқан жағдайды және экономикалық қызмет саласындағы «біркүндік» фирмаларының қызметіне байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтардың өсуін ескере отырып, ҚР ҚК-нің 2014 жылғы бастапқы редакциясындағы 215-бабын енгізу қажет.

Көлеңкелі экономикаға қарсы тұрудың үшінші маңызды бағыты – «бір күндік» фирмаларды тіркеуге жол бермеу. «Заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеу және филиалдар мен өкілдіктерді есептік тіркеу туралы» 1995 жылғы 17 сәуірдегі № 2198 Қазақстан Республикасы Заңының 4-бабына сәйкес «коммерциялық емес ұйымдар болып табылатын заңды тұлғаларды мемлекеттік тір-

³ Портал органов правовой статистики и специальных учетов Генеральной прокуратуры Республики Казахстан. Правовая статистика // <https://qamqor.gov.kz/crimestat/indicators> Дата обращения 23.06.2022.

кеуді және олардың филиалдары мен өкілдіктерін есептік тіркеуді әділет органдары жүзеге асырады».

Тіркеу тәртібі мен тетігі осы Заңда айқындалған. Алайда, іс жүзінде бұл тәртіп пен механизмді бұзу жағдайлары жиі кездеседі, бұл «бір күндік» фирмалардың құрылуына әкеледі. Қазақстандық заңнамада осы құқық бұзушылық үшін қылмыстық жауапкершілік жоқ, бұл оның өсуін туындатады. Шетелдік тәжірибені талдау мұндай фирмаларды заңсыз тіркегені үшін қылмыстық жауапкершіліктің бар екенін көрсетті. Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің 170.1-бабының диспозициясы заңды тұлғалардың бірыңғай мемлекеттік тізілімін, бағалы қағаздар иелерінің тізілімін немесе депозитарлық есепке алу жүйесін бұрмалау үшін қылмыстық жауапкершілікті көздейді. Сонымен қатар, мұндай құқық бұзушылықтардың айтарлықтай төмендегенін көрсететін тиісті құқық қолдану практикасы бар⁴.

Сондықтан, «біркүндік» фирмаларын заңсыз тіркеудің алдын алу мақсатында оң шетелдік тәжірибені қолдана отырып, ҚР ҚК-де заңды тұлғаларды заңсыз тіркеуге қылмыстық жауаптылықты қамтитын норманы көздеу қажет.

Қорытынды

Жоғарыда айтылғандардың негізінде ҚР ҚК 216-бабы (Іс жүзінде жұмыстар орындалмай, қызметтер көрсетілмей, тауарлар тиеп-жөнелтілмей шот-фактура жазу бойынша әрекеттер жасау) үшін ҚР ӘҚБтК-нің 280-бабы (Жалған шот-фактура жазып беру) әкімшілік преюдицияны енгізу қажеттілігі туралы қорытынды жасауға болады. Бұл ретте ҚР ҚК-нің 216-бабы ҚР ӘҚБтК-нің 280-бабында көзделген әрекеттерді қайталап

жасағаны үшін қылмыстық жауаптылыққа тарту мүмкіндігін көрсететін ескертпемен толықтырылсын. Мұндай тәсіл экономикалық қызметтің жосықсыз субъектілеріне оң әсер етеді, бизнесті жүргізудің тыйым салынған нысандарынан кетуге негіз болады.

Көлеңкелі экономикаға қарсы іс-қимылдың екінші проблемасы жалған кәсіпкерлік үшін қылмыстық жауапкершілікті көздейтін қылмыстық заңнамада норманың болмауы проблемасы болып табылады. Бұл қылмыстық құқық бұзушылық «бір күндік» фирмалардың қылмыстық әрекеттерінің барлық объективті мүмкіндіктеріне және қылмыстық ақшаны алуға айтарлықтай толық қарсы тұрады.

Бұл бапты Қазақстанда қолдану тарихы өзінің қажеттілігін көрсетті, алайда ол ҚР ҚК-нен алынып тасталды. Соңғы қалыптасқан оқиғалар «көлеңкелі экономиканың» өсу проблемасын жоққа шығарды және жалған кәсіпкерліктің барлық объективті жағдайларын қамтитын қылмыстық заңнамада пәрменді норма жасау арқылы жалған кәсіпкерлікке қарсы іс-қимыл жөніндегі нақты тетіктерді енгізудің өткір қажеттілігі туындады. Қалыптасқан жағдайды және экономикалық қызмет саласындағы «біркүндік» фирмаларының қызметіне байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтардың өсуін ескере отырып, ҚР ҚК-нің 2014 жылғы бастапқы редакциясындағы 215-бабын енгізу қажет.

Көлеңкелі экономикаға қарсы тұрудың үшінші маңызды бағыты – «бір күндік» фирмаларды тіркеуге жол бермеу. «Біркүндік» фирмаларын заңсыз тіркеудің алдын алу мақсатында ҚР ҚК-де заңды тұлғаларды заңсыз тіркеуге қылмыстық жауаптылықты қамтитын норманы көздеу қажет.

ӘДЕБИЕТ

1. Гетманова С. О., Логвинова И. В. Теневая экономика и ее влияние на экономическую безопасность // *Актуальные исследования*. 2020. №2 (5). С. 40-44. URL: <https://apni.ru/article/291-tenevaya-ekonomika-i-ee-vliyanie> Дата обращения: 21.06.2022.
2. Якушин В.А. Административная преюдиция в уголовном праве // <https://cyberleninka.ru/article/n/administrativnaya-preyuditsiya-v-ugolovnom-prave> Дата обращения: 21.06.2022.
3. Кравец Ю.П. Модернизация уголовного законодательства в экономической сфере // <https://cyberleninka.ru/article/n/modernizatsiya-ugolovnogo-zakonodatelstva-v-ekonomicheskoy-sfere> Дата обращения 21.06.2022.
4. Санинский Р.А. Административная преюдиция как направление снижения криминализации экономики // <https://cyberleninka.ru/article/n/administrativnaya-preyuditsiya-kak>

⁴ Генеральная прокуратура Российской Федерации. Портал правовой статистики // crimstat.ru Дата обращения 23.06.2022.

napravlenie-snizheniya-kriminalizatsii-ekonomiki Дата обращения 22.06.2022.

5. Кравец Ю.П. Проблемы уголовно-правовой защиты отношений в сфере предпринимательской деятельности // <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-ugolovno-pravovoy-zaschity-otnosheniy-v-sfere-predprinimatelskoy-deyatelnosti> Дата обращения 21.06.2022.

6. Рахметов С.М. Уголовно-правовые меры борьбы с лжепредпринимательством // <https://cyberleninka.ru/article/n/ugolovno-pravovye-mery-borby-s-lzhepredprinimatelstvom> Дата обращения 23.06.2022.

REFERENCES

1. Getmanova S. O., Logvinova I. V. *Tenevaya jekonomika i ee vlijanie na jekonomicheskiju bezopasnost'* // Aktual'nye issledovanija. 2020. №2 (5). S. 40-44. URL: <https://apni.ru/article/291-tenevaya-ekonomika-i-ee-vliyanie> Дата obrashhenija: 21.06.2022.

2. Jakushin V.A. *Administrativnaja prejudicija v ugovnom prave* // <https://cyberleninka.ru/article/n/administrativnaya-prejuditsiya-v-ugolovnom-prave> Дата obrashhenija: 21.06.2022.

3. Kravec Ju.P. *Modernizacija ugovnogo zakonodatel'stva v jekonomicheskoy sfere* // <https://cyberleninka.ru/article/n/modernizatsiya-ugolovno-zakonodatelstva-v-ekonomicheskoy-sfere> Дата obrashhenija 21.06.2022.

4. Saninskij R.A. *Administrativnaja prejudicija kak napravlenie snizhenija kriminalizacii jekonomiki* // <https://cyberleninka.ru/article/n/administrativnaya-prejuditsiya-kak-napravlenie-snizheniya-kriminalizatsii-ekonomiki> Дата obrashhenija 22.06.2022.

5. Kravec Ju.P. *Problemy ugovno-pravovoj zashhity otnoshenij v sfere predprinimatel'skoj dejatel'nosti* // <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-ugolovno-pravovoy-zaschity-otnosheniy-v-sfere-predprinimatelskoy-deyatelnosti> Дата obrashhenija 21.06.2022.

6. Rahmetov S.M. *Ugovno-pravovye mery bor'by s lzhepredprinimatel'stvom* // [https://cyberleninka.ru/article/n/ugolovno-pravovye-mery-borby-s-lzhepredprinimatel'stvom](https://cyberleninka.ru/article/n/ugolovno-pravovye-mery-borby-s-lzhepredprinimatelstvom) Дата obrashhenija 23.06.2022.

